

پژوهشکده مطالعات فناوری
اندیشکده صنعت ماشین سازی

سیاست نامه:

آسیب شناسی تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی در ایران و پیشنهاد راهکارهایی برای اصلاح و بهبود آن

راه‌های ارتباطی:

www.mi.tsi.ir

[machinery_tsi](#)

[machinery_tsi](#)

[machinery_tsi](#)

Reza_asadifard@tsi.ir (ارتباط مستقیم با مدیر پروژه)

نشانی: تهران- خیابان ستارخان- خیابان شهید دکتر حبیب‌الله

- تقاطع خیابان سروش (یکم) پلاک ۹۶ - پژوهشکده مطالعات

فناوری ریاست جمهوری

تلفن: ۰۲۱-۶۶۵۰۰۶۵

عنوان سیاست‌نامه:

آسیب‌شناسی تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی در ایران
و پیشنهاد راهکارهایی برای اصلاح و بهبود آن

مدیر پروژه:

دکتر رضا اسدی‌فرد

همکار پروژه:

فاطمه مرزبانی، علیرضا کفائی آهنی‌فر و زهرا کامیاب

مشاور:

محمدحسین مؤیدیان

توضیح:

این سیاست‌نامه به عنوان بخشی از نتایج پروژه
«کاربست و پیاده‌سازی نتایج مطالعه مکانیزاسیون کشاورزی با تأکید
بر ماشین‌آلات و تجهیزات زراعی» تدوین گردیده که با حمایت
پژوهشکده مطالعات فناوری در سال ۱۴۰۳ انجام شده است.

کلیه حقوق مرتبط با این گزارش از طرح پژوهشی برای
پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری محفوظ می‌باشد.
استناد به مطالب این گزارش با ذکر منبع (پژوهشکده مطالعات
فناوری ریاست جمهوری) بلامانع است.

فهرست

۶	مقدمه	➤
۶	۱- وضعیت کنونی تأمین مالی کشاورزی در ایران	➤
۶	۱-۱- دسته‌بندی انواع روش‌های تأمین مالی در بخش کشاورزی	➤
۸	۱-۲- تفاوت روش‌های رسمی و غیررسمی تأمین مالی	➤
۸	۱-۳- روش‌های رسمی تأمین مالی	➤
۸	۱-۳-۱. وضعیت کلی بازار رسمی	➤
۹	۱-۳-۲. نقش بانک کشاورزی در تأمین مالی رسمی	➤
۱۰	۱-۴- بازار غیررسمی تأمین مالی	➤
۱۰	۱-۵- انواع تأمین مالی بر اساس مدت‌زمان	➤
۱۱	۱-۶- روش‌های تأمین مالی بر اساس سطح فعالیت‌های کشاورزی	➤
۱۱	۱-۶-۱. تأمین مالی خرد در کشاورزی	➤
۱۲	۱-۶-۲. تأمین مالی کلان در کشاورزی	➤
۱۴	۱-۷- روش‌های تأمین مالی بر اساس منبع تأمین (دولتی/خصوصی)	➤
۱۵	۲- بازیگران نهادی تأمین مالی بخش کشاورزی در ایران	➤
۱۵	۲-۱- نهادهای دولتی	➤
۱۵	۲-۲- نهادهای غیر دولتی	➤
۱۶	۲-۳- نهادهای سیاست‌گذار و تنظیم‌گر	➤
۱۶	۳- تأمین مالی بخش کشاورزی در قوانین و برنامه‌های توسعه کشور	➤
۱۹	۴- الگوها و ابزارهای تأمین مالی کشاورزی در ایران	➤
۱۹	۴-۱- تسهیلات وام، یارانه سود بانکی و تسهیلات قرض‌الحسنه	➤
۲۰	۴-۲- اوراق مشارکت	➤
۲۲	۴-۳- شراکت عمومی - خصوصی	➤
۲۵	۴-۴- صندوق‌های حمایتی و توسعه‌ای	➤
۲۶	۴-۵- تعاونی‌های روستایی و محلی	➤
۲۷	۴-۶- بورس کالا و ابزارهای مالی مرتبط	➤
۲۹	۵- تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی مبتنی بر تجارب سایر کشورها	➤
۳۰	۵-۱- وام به‌منظور تأمین ماشین‌آلات و تجهیزات	➤
۳۰	۵-۲- گواهی استفاده از زمین‌های کشاورزی به‌عنوان وثیقه	➤
۳۲	۵-۳- وثیقه مبتنی بر قرارداد	➤

۳۳.....	۴-۵- صندوق های ضمانت وام.....	➤
۳۴.....	۵-۵- تعاونی های اعتباری.....	➤
۳۵.....	۶-۵- لیزینگ.....	➤
۳۶.....	۷-۵- کشاورزی قراردادی.....	➤
۳۹.....	۸-۵- مالکیت مشترک.....	➤
۳۹.....	۹-۵- بانک ماشین های کشاورزی و مراکز بهره برداری سفارشی.....	➤
۴۰.....	۶- چالش ها و محدودیت های تأمین مالی کشاورزی در ایران.....	➤
۴۱.....	۱-۶- چالش های مالی (تسهیلات).....	➤
۴۱.....	۱-۱-۶- چالش های ناظر به عرضه کنندگان رسمی منابع مالی.....	➤
۴۵.....	۲-۱-۶- چالش های ناظر به عرضه کنندگان غیررسمی منابع مالی.....	➤
۴۵.....	۳-۱-۶- چالش های ناظر به تقاضا کنندگان منابع مالی.....	➤
۴۷.....	۲-۶- چالش های نهادی و ساختاری.....	➤
۴۷.....	۱-۲-۶- نبود سیاست منسجم (تشتت در سیاست گذاری).....	➤
۴۷.....	۲-۲-۶- عدم اجرای منسجم سیاست ها.....	➤
۴۸.....	۷- راهکارهای پیشنهادی برای مواجهه با چالش های تامین مالی مکانیزاسیون کشاورزی.....	➤
۴۸.....	۱-۷- تقویت و استفاده از ابزارهای مالی نوین.....	➤
۴۹.....	۲-۷- ایجاد یکپارچگی عمودی در زنجیره تأمین مالی.....	➤
۴۹.....	۳-۷- تأمین مالی زنجیره ارزش.....	➤
۵۰.....	۴-۷- سرمایه گذاری صندوق های غیردولتی در پروژه های نوآورانه کشاورزی.....	➤
۵۰.....	۵-۷- تأمین مالی کسب و کارهای خانگی روستایی در قالب اعطای دارایی های مولد.....	➤
۵۰.....	۶-۷- تقویت و توسعه ظرفیت واحدهای اعتباری شرکت های تعاونی روستایی و تولید.....	➤
۵۱.....	۷-۷- به رسمیت شناختن حقوق بهره برداری و مالکیت کشاورزان.....	➤
۵۲.....	۸-۷- پذیرش اشکال نوین وثیقه.....	➤
۵۲.....	۹-۷- ایجاد نهادهای تخصصی.....	➤
۵۳.....	۱۰-۷- محدود نشدن تأمین مالی به منابع دولتی.....	➤
۵۵.....	۱۱-۷- توجه به پروژه های بزرگ.....	➤
۵۵.....	۱۲-۷- توسعه کشاورزی قراردادی.....	➤
۵۵.....	۱۳-۷- اصلاح روند اعتبارسنجی، پوشش ریسک و تضمین.....	➤
۵۶.....	۸- جمع بندی پیشنهاد های سیاستی.....	➤
۵۸.....	۹- فهرست منابع.....	➤

مقدمه

مکانیزاسیون کشاورزی، به‌عنوان یکی از ارکان اصلی افزایش بهره‌وری و بهبود کیفیت محصولات کشاورزی، نقش بسیار مهمی در توسعه پایدار بخش کشاورزی ایفا می‌کند. با توجه به رشد جمعیت و محدودیت منابع طبیعی، استفاده از ماشین‌آلات و تجهیزات مدرن کشاورزی، نه تنها به کشاورزان امکان می‌دهد تا در زمان و هزینه صرفه‌جویی کنند، بلکه به آن‌ها کمک می‌کند تا سطح تولید و کیفیت محصولات خود را به‌طور قابل توجهی افزایش دهند. بدون دسترسی به منابع مالی کافی، کشاورزان نمی‌توانند از این ابزار استفاده کرده و بهره‌وری تولید خود را افزایش دهند. اهمیت تأمین مالی کشاورزی فراتر از تأمین نیازهای مالی کشاورزان است. بهبود دسترسی جامعه کشاورزی به تأمین مالی برای ارتقای سطح مکانیزاسیون می‌تواند به کاهش مهاجرت و توسعه پایدار روستایی کمک کند.

همچنین تأمین منابع مالی مورد نیاز تولیدکنندگان ماشین‌آلات کشاورزی نیز برای توسعه مکانیزاسیون این بخش ضروری است. بدون دسترسی به منابع مالی کافی، تولیدکنندگان ماشین‌آلات کشاورزی قادر نخواهند بود در زمینه تحقیق و توسعه، طراحی و تولید ماشین‌آلات مدرن و پیشرفته سرمایه‌گذاری کنند. این امر منجر به کاهش رقابت‌پذیری تولیدکنندگان داخلی، وابستگی به واردات ماشین‌آلات خارجی و در نهایت، افزایش هزینه‌های تولید برای کشاورزان خواهد شد. همچنین، تأمین مالی مناسب، به تولیدکنندگان امکان می‌دهد تا شبکه‌های خدمات پس از فروش خود را گسترش داده و از نمایندگان محلی برای آموزش کشاورزان استفاده کنند. در نتیجه، تأمین مالی در این بخش، نه تنها به توسعه بخش کشاورزی کمک می‌کند، بلکه به ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی جوامع روستایی نیز منجر خواهد شد.

اما تأمین مالی کشاورزی در ایران به‌ویژه در بخش مکانیزاسیون

آن، با چالش‌های جدی روبروست که مانع از توسعه مطلوب این بخش شده است. پیش‌بینی‌ناپذیری قیمت محصولات کشاورزی و نوسانات مداوم نرخ ارز، سرمایه‌گذاری برای خرید و به‌کارگیری ماشین‌آلات مکانیزاسیون کشاورزی را با مشکل مواجه کرده و ریسک سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، بسیاری از کشاورزان، به‌ویژه کشاورزان کوچک‌مقیاس، به دلیل نداشتن توان تأمین وثیقه کافی، امکان دسترسی به تسهیلات بانکی را ندارند.

نرخ بالای سود تسهیلات، پیچیدگی قوانین و مقررات بانکی و بروکراسی اداری نیز بر این مشکلات افزوده است. این‌ها تنها بخشی از مشکلات موجود در زمینه تأمین مالی است؛ لذا رفع مشکلات تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی نیازمند رویکردی جامع از سوی دستگاه‌های مسئول، طراحی راهکارهای نوآورانه و همکاری همه ذی‌نفعان است.

در سیاست‌نامه حاضر، به بررسی ابعاد مختلف تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی و چالش‌های آن پرداخته خواهد شد تا با شناخت بهتر این چالش‌ها و نیز فرصت‌های موجود در این حوزه، مجموعه‌ای از پیشنهادهای کارشناسی و کاربردی برای تسهیل تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی ارائه گردد.

۱- وضعیت کنونی تأمین مالی کشاورزی در ایران

برای بررسی چالش‌های تأمین مالی مکانیزاسیون کشاورزی در ایران و آسیب‌شناسی آن ابتدا لازم است نگاهی به انواع در دسترس و وضعیت فعلی تأمین مالی در زنجیره ارزش بخش کشاورزی در ایران بیاندازیم.

۱-۱- دسته‌بندی انواع روش‌های تأمین مالی در

بخش کشاورزی

تأمین مالی یکی از عناصر کلیدی زنجیره ارزش و اقتصاد بخش کشاورزی است. فرآیند تأمین مالی شامل انتقال

مالی بخش کشاورزی را می توان براساس نوع تأمین سرمایه (رسمی و غیررسمی)، مدت زمان (کوتاه مدت و بلندمدت)، سطح فعالیت (خرد و کلان) و منبع تأمین منابع (دولتی و خصوصی) دسته بندی کرد (جدول ۱-۱).

منابع مالی از عرضه کنندگان سرمایه (بانک ها، مؤسسات مالی، یا سرمایه گذاران) به متقاضیان سرمایه (کشاورزان، تعاونی ها یا شرکت های خدمات کشاورزی و شرکت های تولیدکننده ماشین های کشاورزی) است. روش های تأمین

جدول ۱-۱: دسته بندی انواع روش های تأمین مالی در بخش کشاورزی [۵، ۴، ۳، ۲، ۱]

نوع تأمین مالی	زیربخش مالی	مدت زمان (کوتاه/ بلندمدت)	سطح (خرد/ کلان)	منبع تأمین مالی (خصوصی/ دولتی)	ابزارها/ روش ها
رسمی	بازار پول	کوتاه مدت	خرد	دولتی و خصوصی	تسهیلات بانکی کوتاه مدت، اعتبار تجاری، پیش فروش محصولات
		بلند مدت	کلان	دولتی و خصوصی	تسهیلات بانکی بلند مدت، اعتبار اسنادی بلند مدت
	بازار سرمایه	کوتاه مدت	خرد	خصوصی	اوراق کوتاه مدت
		بلند مدت	کلان	دولتی و خصوصی	اوراق مشارکت، صکوک، سهام عادی و ممتاز، اجاره به شرط تملیک
غیر رسمی	منابع شخصی	کوتاه مدت	خرد	خصوصی	قرض الحسنه، وام از دوستان و آشنایان
		بلند مدت	خرد	خصوصی	توافقات شخصی برای سرمایه گذاری بلند مدت
	تعاونی ها	کوتاه مدت	خرد	خصوصی و دولتی	تسهیلات اضطراری تعاونی ها
		بلند مدت	خرد و کلان	خصوصی و دولتی	حمایت های پایدار تعاونی ها
حمایتی/ دولتی	منابع بودجه ای دولتی	کوتاه مدت و بلند مدت	خرد و کلان	دولتی	یارانه ها، صندوق های حمایتی، وام با نرخ سود ترجیحی، تضمین بازدهی پروژه ها

سرمایه از یک طرف و ضعف بنگاه‌های کشاورزی از سوی دیگر، بازار سرمایه سهم چندانی در تأمین مالی بخش کشاورزی ایران ندارد و بازار مالی کشاورزی محدود به بازار پول و عمدتاً منابع حمایتی دولتی است. همچنین، اعتبارات و تسهیلات مهم‌ترین و رایج‌ترین ابزار تأمین مالی بخش کشاورزی در ایران هستند [۳].

۱-۳-۱. وضعیت کلی بازار رسمی

در بازار مالی رسمی، بانک کشاورزی نقش اصلی را در تأمین مالی ایفا می‌کند و سهم بانک‌های تجاری کمتر است. نرخ سود تسهیلات در این بخش معمولاً کمتر از نرخ تورم است و در برخی سال‌ها نرخ واقعی سود منفی بوده است. این وضعیت باعث شده کشاورزانی با زمین بیشتر و درآمد بالاتر به اعتبارات بانکی دسترسی بهتری داشته باشند [۳]. بررسی‌ها نشان می‌دهد که سهم بخش کشاورزی از کل تسهیلات پرداختی بانک‌ها در ۱۰ ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ۷ درصد رسیده که کمترین میزان در سه سال منتهی به ۱۴۰۲ بوده است [۶]. این روند کاهشی ادامه‌دار بود و در ۱۰ ماهه ۱۴۰۳ این سهم به ۵/۹ درصد کاهش یافته است [۷]. این در حالی است که طبق ماده ۴۷ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، بانک مرکزی در سال ۱۳۹۴، بانک‌ها را مکلف کرده بود حداقل ۱۱/۶ درصد از تسهیلات خود را به بخش کشاورزی اختصاص دهند (شکل ۱) [۸]. تضاد بین سهم قانونی تعیین شده (۱۱/۶ درصد) و سهم واقعی تسهیلات بانکی، نشان‌دهنده یک شکاف عمیق در اجرای سیاست‌های حمایتی دولت و عدم تمایل یا توانایی سیستم بانکی (غیر از بانک کشاورزی) برای ایفای نقش کامل خود در تأمین مالی بخش کشاورزی است. این شکاف، فشار

۱-۲- تفاوت روش‌های رسمی و غیررسمی تأمین مالی

تأمین مالی را از نظر نوع منابع می‌توان به دو بخش رسمی و غیررسمی طبقه‌بندی کرد. تأمین مالی رسمی تحت قوانین و نظارت دولت عمل کرده و بیشتر منابع مالی کشاورزی و روستایی به روش رسمی و از طریق بانک کشاورزی، تعاونی‌ها و بانک‌های تجاری تأمین می‌شود. در مقابل، تأمین مالی غیررسمی شامل منابعی نظیر صندوق‌های قرض‌الحسنه و منابع در اختیار فعالان محلی کسب و کار است که سهم کمتری از منابع مالی را تأمین می‌کنند. کمبود منابع رسمی از یک طرف و نرخ سود پایین‌تر در این بخش از سوی دیگر، منجر به تقاضای مازاد برای اینگونه تسهیلات شده و در نتیجه بخش زیادی از این تقاضاها بی‌پاسخ مانده است [۳].

در بازار رسمی، وجود تشریفات اداری و مراحل متعدد دریافت تسهیلات باعث افزایش هزینه‌های جانبی می‌شود، اما کل هزینه‌های دریافت وام از این بازار در مقایسه با بازار غیررسمی بسیار کمتر است. مطالعات نشان داده‌اند که نرخ سود و هزینه‌های وام‌دهی در بازار غیررسمی به مراتب بیشتر از بازار رسمی است، اما دسترسی به آن برای افراد کم‌درآمدتر و نیازمندتر آسان‌تر است [۳].

۱-۳- روش‌های رسمی تأمین مالی

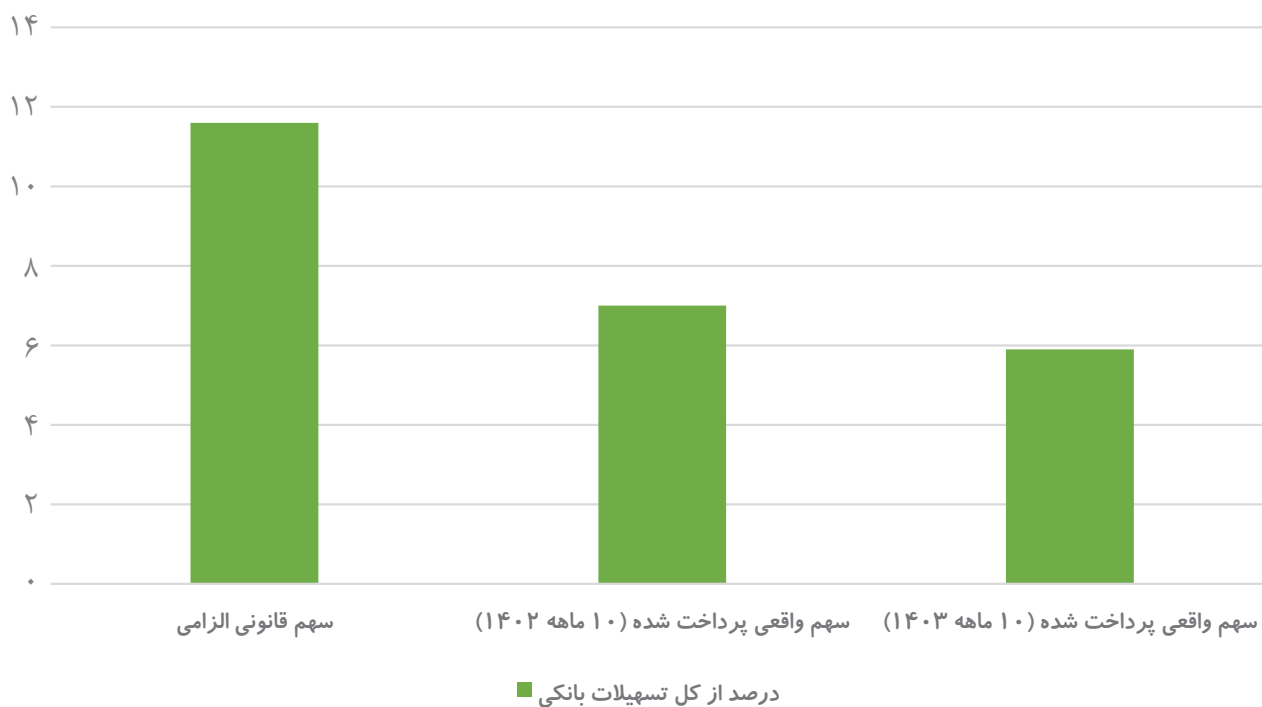
همان‌طور که بیان شد روش‌های تأمین مالی رسمی را می‌توان از منظر مختلف دسته‌بندی کرد و یکی از این رویکردها، تفکیک بر اساس نوع بازار است. بازار مالی رسمی به دو بخش بازار پول و بازار سرمایه تقسیم می‌شود. بازار پول؛ دیون کوتاه‌مدت مانند تسهیلات بانکی را شامل شده و بازار سرمایه، دیون بلندمدت مانند اوراق قرضه و سهام بورسی را در برمی‌گیرد. با توجه الزامات خاص بازار

در برابر نوسانات اقتصادی و محدودیت‌های نقدینگی آسیب‌پذیرتر می‌کند.

۱-۳-۲. نقش بانک کشاورزی در تأمین مالی رسمی

در سال ۱۴۰۲، بانک کشاورزی ۲۱۰ هزار میلیارد تومان تسهیلات پرداخت کرده که حدود ۶۰ همت آن تسهیلات تکلیفی بوده است. این امر نشان‌دهنده نقش پررنگ دولت در هدایت تسهیلات این بانک است. ۹۰ درصد از تسهیلات بانک کشاورزی به بخش

مضاعفی بر بانک کشاورزی وارد می‌کند و نیاز بخش را به منابع غیررسمی افزایش می‌دهد. علاوه بر این، سهم کشاورزی از بازار سرمایه نیز بسیار پایین است و این بخش نتوانسته با سایر بخش‌ها رقابت کند [۷]. این امر به معنای اتکای بیش از حد به نظام بانکی و بودجه عمومی دولت برای تأمین مالی است، در حالی که در اقتصادهای پیشرفته، بخش عمده تأمین مالی از طریق بازار سرمایه صورت می‌گیرد [۹]. این وابستگی به منابع محدود بانکی و دولتی، بخش کشاورزی را

شکل ۱: سهم کشاورزی از تسهیلات بانکی [۸، ۷، ۶].